

Ο υλικός κόσμος της αρχιτεκτονικής

Τάσης Παπαϊωάννου - 29/07/2022

Στην αρχιτεκτονική δεν έχει σημασία με τι υλικό χτίζεις, αλλά πώς το χρησιμοποιείς. Πώς το συνδυάζεις με άλλα υλικά, πώς πλησιάζεις το ένα με το άλλο, πώς επεξεργάζεσαι την επιφάνειά του, πώς εκμεταλλεύεσαι τις φυσικές ιδιότητές του. Ανατρέχοντας στο παρελθόν, μπορούμε να δούμε, άλλωστε, ότι με το ίδιο ακριβώς υλικό έχουν γίνει αριστουργήματα αλλά και τερατουργήματα. Πολλές φορές, μάλιστα, ορισμένα υλικά και τρόποι κατασκευής ταυτίστηκαν ιδεολογικά και συμβολικά με ανώτερες κοινωνικές τάξεις, ενώ κάποια άλλα θεωρήθηκαν υποδεέστερα, παραπέμποντας σε φτωχότερα λαϊκά στρώματα. Η ταύτιση αυτή δεν είχε να κάνει τόσο με τις ιδιότητές τους, την αντοχή και τη συμπεριφορά τους στον χρόνο, αλλά κυρίως με το πώς αυτά χαρακτηρίστηκαν κοινωνικά.

Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι το συκοφαντημένο μωσαϊκό που δεν είχε την αποδοχή που του έπρεπε, παρά το όμορφο αισθητικά αποτέλεσμα των δαπέδων που ήταν καμωμένα με αυτό. Ένα αδικημένο υλικό, εξαιρετικής μηχανικής αντοχής και ποιότητας, που σήμερα βλέπουμε συνήθως σε παλιότερα κτίρια. Υποτιμήθηκε ως φτηνότερο υλικό, αφού το μάρμαρο ή το ξύλο θεωρούνταν καλύτερα, ακριβότερα και ως εκ τούτου πιο αποδεκτά κοινωνικά. Μωσαϊκά δάπεδα συναντάμε σε πιο λαϊκά σπίτια και σε δευτερεύοντες βοηθητικούς χώρους πολυκατοικιών, κουζίνες, αποθήκες, διαδρόμους. Κι όμως, πόσες φορές δεν θαυμάζουμε ένα καλοδουλεμένο μωσαϊκό με τις μικρότερες ή μεγαλύτερες ψηφίδες μέσα στη μάζα του κονιάματος, και το

οποίο παρ' όλα τα χρόνια που έχουν περάσει στέκει σαν καινούριο; Μαρμάρινες ψηφίδες σε όλα τα χρώματα: γκριζες, πράσινες, μαυριδερές, ώχρα, κοκκινωπές, κι ανάμεσά τους, διάσπαρτες άσπρες να λειτουργούν αντιστικτικά με τις υπόλοιπες, σαν φωτεινές πινελιές σ' ένα χρωματιστό σύμπαν.

Ήταν μια χειροποίητη τέχνη που σιγά σιγά χάθηκε μέσα στον χρόνο, όπως και τόσες άλλες άλλωστε. Σήμερα σπανίζουν οι τεχνίτες που μπορούν να αναλάβουν και να εκτελέσουν σωστά μια τέτοια εργασία στο γιαπί. Γιατί ήθελε γνώση, πείρα και μεράκι για να απλώσεις με την ίδια αναλογία τις ψηφίδες σωστά πάνω στο δάπεδο. Να τις ρίξεις, σαν τον σπορέα, ομοιόμορφα παντού, χωρίς πυκνώσεις ή αραιώσεις, μετά να κυλινδρώσεις το χαρμάνι ώστε να ισοπεδωθεί όλη η επιφάνεια, να πέσει το αριάνι με το χρώμα μέσα στο τοιμέντο και στο τέλος, αφού στεγνώσει, να τριφτεί με προσοχή με τη μηχανή λείανσης. Και όπως συμβαίνει πάντοτε με τις μόδες, κάποιοι τρόποι κατασκευής εγκαταλείφθηκαν παρότι αποτελούσαν εξαιρετικά καλαίσθητες και ποιοτικές οικοδομικές λύσεις, γιατί άλλες -όχι κατ' ανάγκη καλύτερες- ήρθαν να πάρουν τη θέση τους.

Στις μέρες μας επικρατεί, δυστυχώς, μια νεοπλουτιστική αισθητική του lifestyle, η οποία επηρεάζεται από τις εικόνες φανταχτερών κτιρίων που προβάλλονται κατά κόρον στην τηλεόραση, καθορίζοντας τα αισθητικά και κοινωνικά πρότυπα, όχι μόνο στη χώρα μας αλλά και διεθνώς. Παρατηρούμε έτσι να χρησιμοποιούνται αφειδώς αστραφτερά υλικά, με καλά στιλβωμένες επιφάνειες, σ' έναν τόπο όμως που αντανακλούν ενοχλητικά τον έντονο μεσογειακό ήλιο. Τεράστια κρύσταλλα, inox λαμαρίνες, λευκοί λείοι σοβάδες, γυαλισμένα μάρμαρα και γρανίτες κάθε είδους. Το αστραφτερό παραπέμπει αυτομάτως στο ακριβό, στο πολυτελές, στο ανώτερο. Σε αντιδιαστολή ακριβώς μ' αυτά τα πρότυπα, έγραφε στοχαστικά, περιγράφοντας την ιαπωνική κουλτούρα του παρελθόντος, ο Junichiro Tanizaki¹: «Γιατί το δικό μας πνεύμα δεν βρίσκει τη γαλήνη σε τίποτα γυαλιστερό». Ενώ στη δυτική αρχιτεκτονική είναι η λάμψη που μας θέλγει, εκείνος αντιθέτως εκθείαζε το ξεθώριασμα των επιφανειών, εκείνη «την πατίνα που με τόσους κόπους είχε εναποθέσει ο χρόνος» πάνω στα υλικά.

Είναι τέτοια η δύναμη της μόδας, που στον βιομηχανικό τομέα των οικοδομικών υλικών βλέπουμε κάθε λίγο και λιγάκι πληθώρα νέων υλικών να κάνουν την εμφάνισή τους στην αγορά. Πολλά δε εξ αυτών μιμούνται κάτι άλλο απ' αυτό που είναι. Αλουμίνια ή πλαστικά που μοιάζουν με ξύλα, πλακάκια που δείχνουν σαν γρανίτες ή πέτρες, συνθετικά υλικά που προσομοιάζουν σε μάρμαρα, ξύλα, τσιμεντοκονίες, πωρόλιθους... Η αποθέωση του ψεύτικου, του imitation έχει κατακλύσει τα πάντα! Δεν ενδιαφέρει πια από τι είναι κάτι καμωμένο, αλλά με τι μοιάζει. Το ευτελές έχει πάρει τη θέση του πολύτιμου, το ψεύτικο του αληθινού.

Μόδες που καταδυναστεύουν με τα στερεότυπα που επιβάλλουν, όχι μόνο τα ιδιωτικά κτίρια, αλλά ακόμη κι αυτά του δημόσιου τομέα. Δημόσια κτίρια, δηλαδή, τα οποία θα όφειλαν να αποτελούν εμβληματικά παραδείγματα καλής αρχιτεκτονικής μέσα στην πόλη, με την ποιοτική και ποιητική τους παρουσία. Αντ' αυτού βλέπουμε ότι μιμούνται άκριτα τις μόδες των καιρών, δίχως να επιτελούν τον σημαντικό κοινωνικό και παιδευτικό τους ρόλο, όπως, για παράδειγμα, η νέα επέκταση της Εθνικής Πινακοθήκης που ολοκληρώθηκε πρόσφατα. Χαρακτηριστική είναι η περιγραφή από τη διευθύντριά του: «Σίγουρα δεν είναι η παλιά αισθητική του μπάουχαους με το αδρό μπετόν. Τώρα είναι ένα πολυτελές μουσείο, με καλοδουλεμένα ξύλα, με ωραίους φωτισμούς, δηλαδή μια λιτή, μίνιμαλ πολυτέλεια, σύμφωνα με τη σύγχρονη αρχιτεκτονική»².

Εκείνο που εντυπωσιάζει είναι αυτή η αναφορά σε μια αμφιλεγόμενη «πολυτέλεια», που έχει αποδοθεί ως εγγενές χαρακτηριστικό σε διάφορα υλικά. Χαρακτηριστικά που φυσικά δεν έχουν να κάνουν με το τι είναι αυτά τα υλικά, αλλά με το πώς φαίνονται και εκλαμβάνονται από την πλειονότητα της κοινωνίας, ακόμη κι από εκείνους που θα όφειλαν να προβάλλουν -λόγω της θέσης τους- μια άλλη άποψη, να πασχίζουν να διαμορφώσουν μια καλύτερη αισθητική παιδεία. Γιατί, η «σύγχρονη αρχιτεκτονική» δεν είναι κάτι δεδομένο, γνωστό, κατακτημένο. Χτίζεται και γκρεμίζεται καθημερινά. Και σ' αυτή την κοπιαστική και αβέβαιη διαδικασία συμμετέχουμε λίγο-πολύ όλοι μας. Δεν είναι, μ' άλλα λόγια, υπόθεση μόνο των αρχιτεκτόνων, αλλά ολόκληρης της ελληνικής κοινωνίας.

1. Junichiro Tanizaki, Το εγκώμιο της σκιάς, Αγρα, Αθήνα 1992. 2. «Εφημερίδα των Συντακτών», 7.3.2021.

*Το άρθρο δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα των Συντακτών στις 09.06.2022